

ÇALIŞMA UMUMİ USULLERİ (Devam)

Yazan :
Henri MAZEAUD

Çeviren : z
Kemal Galip BALKAR

§ 8. Araştırmalar toplantısı

49. Talebenin araştırmalar yapmayı öğrenmeğe ihtiyacı vardır. Onun için ona verilen temrinlerin bazıları onu vesikalar toplamağa mecbur eder. Lâkin başka bir temrinin hazırlanmasından ayrı olarak araştırmalara kendini alıştırmasının talebeden istenmesi lüzumlu görüldü. Koleksiyonun cildlerinin her birinde muayyen mevzular üzerinde bir kaç araştırma toplantısı derpiş edilmiştir.

Hangi mevzu hakkında vesika toplıyacağını öğrenen talebe kendi fakültesinin kütüphanesine gidecek ve orada bu mevzu için görülmesi faydalı eserler, makaleler, notlar ve kararların bir listesini vücuda getirecektir (1). Şu halde ondan istenen, mesele üzerinde çalışmak değil, yalnız mevzuu tetkik etmesi lâzım gelse idi okuması icabedecek vesikaların nerede bulduklarını bilmesinden ibarettir. Bundan talebe bu temrinin kendisine hiç bir zahmet vermiyeceği neticesini çıkarmasın. Onun evvelâ mevzuu anlaması ve tahdit etmesi lâzımdır. Bundan sonra meseleyi ilgilendirdiğini sandığı eserlere ve kararlara müracaat etmesi, bir taraftan başka referanslar mevcut olup olmadığını tahkik, diğer taraftan listeye geçirilmeğe lâyık olup olmadıklarını tetkik için onları okuması lâzımdır.

Böylece müracaat edilecek eserlere ait bir liste hazırladıktan sonra talebe bu listeyi kendisine verilmiş olanla mukayese edecektir.

Bu listeyi teşkil etmek için nasıl hareket edeceği bahsine gelince,

(1) Bir kütüphaneye gidemiyen talebe için her cildde "araştırma mevzuları" unvanı altında bunların yerini tutacak diğer temrinler derpiş edilmiştir. Lâkin talebeye, bu temrinlerin sayısı pek az olduğu için, kayıtlarını yaptırmak vesaire maksadiyle fakültelerinin bulunduğu şehire yapmağa mecbur oldukları seyahatlerden Kütüphaneye gitmek ve kendilerine verilen araştırmalara koyulmak için istifade etmeleri tavsiye olunur.

bu, vesika toplama işine tahsis edilen fasılda izah edilecektir (aşağıda No. 52 ve devamı).

Sadece araştırmalar yapmış olmak hâdisesi mevzuun umumî heyeti hakkında ona, mevzuu süratle inşa edebilmesine kâfi bilgiyi verecektir. O halde talebe bir veya müteaddit muhtasar plân inşasına çalışmalıdır. Bundan sonra kendisine verilmiş olan plânı tetkik edecektir (plân inşası hakkında müra. aşağıda No. 67-81).

§ 9. Temrinlerin icrası: gurup halinde çalışma

50. Mecburî konferans ve amelî temrinlerin çift gayesine tam bir surette erişmek için tatbik edilmesi lâzımgelen temrinler bunlardır gibi geliyor; bunların bazılarını talebe imtihan günü icraya mecburdur; diğerlerinin gayesi onu bu imtihana hazırlamak ve aynı zamanda onu hukukî sahada mükemmel bir surette yetiştirmektir.

Lâkin talebe bu muhtelif tipteki temrinleri nasıl icra edecek?

Küçük guruplar halindeki çalışmadan talebenin elde edeceği büyük menfaatler üzerinde burada ısrar etmek münasip olur.

Şüphesiz bu temrinlerin her biri yalnız başına çalışan talebe tarafından tatbik edilebilir: lüzumunda boş bir iskemle önünde sözlü bir izah yapılabilir; hattâ, hukukun cahili olsa bile, nazik bir dinleyici bulmak ekseriya kabil ve tercihe şayandır. Fakat karşılıklı olarak birbirine yardım eden ciddî talebeden kurulmuş küçük bir gurup tarafından icra edilirse çalışma çok daha faydalı olur.

O halde iyi seçilmiş bir kaç dost ile bu mahiyette bir gurup teşkiline gayret ediniz. Şu ideal rakam gibi görünüyor, beş azamisidir; iki kişi ile dahi gurup çalışabilir.

Tabiatıyla yapacağınız temrini ayrı ayrı hazırlıyacaksınız. Müstesna şartlar sebebiyle zaman yokluğu haricinde bu hazırlanmada kendinize yardım ettirmeyiniz; fakat bu takdirde bilhassa mevzuun inşasını birlikte münakaşa etmeğe itina gösteriniz: fikir teatisi burada fevkalâde faydalıdır.

Siz, her biriniz kendi tarafından olmak üzere temrininizi hazırladınız. Birlikte yapılacak iş neden ibaret olacak?

Eğer bir yazılı izah bahis mevzuu ise, size koleksiyona dahil alâkalı cildde verilmiş olan tashih edilmiş şekli ve kendi yazdıklarınızı okuyunuz. Her biriniz eserini birbirinize tenkid ediniz. Beraberce tashih edilmiş şeklin plânının ve sizin kabul ettiğiniz plânların değerini münakaşa ediniz.

Sözlü sorulara gelince, karşılıklı olarak size gösterilmiş olan meseleleri birbirinize sorunuz ve daima plân üzerinde ısrar ederek verilen cevapları tetkik ediniz.

Sizler sözlü izahlarınızın karşılıklı dinleyicileri olacaksınız. Her birinin dinlediği bir konferansın tenkidini yapacaksınız ve başka bir plân teklif edeceksiniz. Sonra verilen hülâsayı okuyacaksınız, ve bu hülâsanın plânının faydalı ve mahzurlu taraflarını münakaşa edeceksiniz.

Temrin sözlü bir münakaşadan ibaret olduğu vakit, lehde ve aleyhde olmak üzere ikiye ayrılacaksınız. İki tez izah edildiği vakit dinleyiciler (bu nevi temrinler için bir kaç gurubu bir araya toplamaya gayret ediniz) biri yahut diğeri lehine kararlarını vereceklerdir. Onlar bunu ara sıra süratle yapılmış çünküler şeklinde yapabilirler. Lâkin onlar da-ima, bir kaç kelime ile, fikirlerinin doğruluğunu isbat etmelidirler.

Bir istida yahut karar yazmak için daha az lüzumlu olan birlikte çalışma size verilen tip-yazının rehberliği altında her birinizin yazdığı (çünkü : attendu) lerin tenkidî surette mütalâasından ibaret olabilecektir.

Bir karar tefsiri yahut bir istişare yazmak için kabul ettiğiniz hal suretini ve onu müdafaa tarzınızı birlikte münakaşa etmekten istifade edersiniz.

Araştırma toplantılarına gelince, daha fazla tecrübe görmüş olanların daha az tecrübe sahibi olanlar rehberlik etmeleri istisna edilirse bunlar ferdi olarak, tek başına yapılmalıdır. Kezalik araştırmalar bittikten sonra inşasına girişilmesi lâzım gelen heyeti umumiye plânı için gurup halinde çalışma faideli olmaktan geri kalmıyacaktır.

Hülâsa, gurup halinde çalışma bilhassa sözlü temrinlerde ciddi menfaatler gösterir: Sözlü sorular, sözlü izahlar, sözlü münakaşalar. Görüleceği üzere (aşağıda No. 99) gurup halinde çalışma imtihandan evvel yapılacak tekrarlara da yardım edebilir. Herhalde gurup halinde çalışma, sizi hukukî meseleleri beraber münakaşaya sevkedecek ve bunun tabîi neticesi olarak lisanınızı ve fikrinizi hukuk hayatına hazırlıyacak mahiyette olduğu için tavsiye edilmelidir. Aranızda yaratacağı arkadaşlık sebebiyle, bu gurup halinde çalışma size, üstelik bazen işinin karşısında yalnız kalanda bulunmayan cesareti de verecektir.

§ 10. Temrinlerin taksimi

51. Yapmanız lâzım gelen temrinleri ve onları tatbik için riayet edilecek usulü biliyorsunuz. Şimdi bilinmesi icabeden zamanın kullanılma-

sı, bu temrinlerin nasıl taksim edileceğidir. Bunun için koleksiyona dahil cildlerin her birinde verilmiş olan malûmata ve çalışmayı haftalık olarak tanzim eden ekli levhalara göre hareket etmeniz kâfidir.

Hepsine ait program haftalık mesainin aşağı yukarı aynı ehemmiyette olması için çizilmiştir. Ders yılının başında muhtelif maddeleri ilgilendiren dört temrin derpiş edilmiştir; imtihan maksadı ile tekrarlamaların talebeyi hemen tamamen meşgul ettiği son haftalar esnasında, onu fazla külfet altına sokmamak için ancak üç temrin konmuştur. Zaten temrinler 25 hafta için tanzim edilmiştir. Bu demektir ki Noel ve Pak tatilleri de hesaba katılmak suretiyle talebe temrinlerine aralık ayının birinde başlayacak, haziranın on beşinde son verecektir (1).

En ehemmiyetli veya en yüklü bazı dersler (Medenî Hukuk, Ticaret Hukuku) hafta sayısı kadar temrini ihtiva ederler (25).

Diğer yıllık dersler 20 temrin mevzuu teşkil ederler. Nihayet bir sömestriik öğretime mahal veren mecburî dersler için 12 temrin derpiş edilmiştir.

Koleksiyona dahil cildlerin evvelki fasılda (yukarıda No. 8 ve devamı) tavzih edilen dersler veya kitaplar üzerinde icra edilecek günlük çalışmanın değil, temrinlerin haftalık taksimatını ihtiva ettiğini işaret etmek mühimdir. Lâkin tabiidir ki bu günlük çalışmalar gözönünde tutulmuştur. Çalışkan talebe bu günlük çalışma dışında her hafta kendisine verilen 3 yahut 4 temrini yapabilir.

FASIL : III

Vesika Toplama

52. Araştırmayı bilmek, yani bir mevzuu tetkik etmek yahut bir meseleyi halletmek için lüzumlu vesikaları toplamasını bilmek evvelce işaret olunduğu gibi bir hukukşinas için bir zarurettir.

Vesikaları toplamak iki ameliyeyi icabettirir: araştırma ve tasnif.

(1) Aralık ayının biri derslere devam eden talebe için tesbit edilmiştir. Filhakika bu dersler Kasım ayının biri ile on beşi arasında başlar. Halbuki temrinlerin derste takrir edilmiş mevzulara taallük edebilmesi için derslerin başlangıcı ile temrinlerinki arasında on beş günlük bir mühlet derpişine zaruret vardır. Bu ilk iki hafta esnasında, talebe çalışmanın umumî usülleri, ders kitapları ve kütüphane ile alışkanlık peyda edecektir. Dersleri takip edemiyerek bir kitaptan çalışan talebenin ekim ayının başından itibaren çalışmaya başlamaması için hiç sebep olmadığı kendiliğinden anlaşılır. Onlar yalnız kitaplardan çalışmaya başladıktan on beş gün sonra temrinlere mübaşeret noktasına dikkat edeceklerdir.

Evvelâ metinleri, mahkeme kararlarını, eserleri, makaleleri, mevzu üzerine yazılmış notları keşfetmek, onların bir listesini çıkarmak, böylece bir takım ciltleri bir tarafa koymak lâzımdır. Bu doğrudan doğruya araştırma denen şeydir. Lâkin bu noktada durulamaz. Karşımızda 10, 20, 30 cild var. Bunları insan koltuğunda taşıyamaz, taşıyabilse de bazılarında mevzua tahsis edilmiş bir kaç satırdan fazla bir şey bulunmayan bu kitaplar etrafında yığılmış olduğu halde insan çalışamaz. O halde bunların her birinde mevzuu ilgilendiren kısmı rahat bir tarzda elinin altında bulundurmamak için iş nasıl düzenlenir? Bunun için tasnif yapmak lâzımdır.

“Araştırma toplantıları” adı verilen temrinlerde bu ameliyelerin yalnız birincisi tatbik edilmelidir: Talebe müracaat edilecek metinlerin etüdlerin, kararların bir listesini çıkaracak. Bu temrinlerin, filhakika, tek gayesi onu bir hukuk kütüphanesine alıştırmaktır (müra. yukarıda No. 49).

Fakat bu ameliye bir başlangıçtan ibarettir. Amelî bir gaye ile araştırma yapan bu noktada duramaz. Tetkik etmek istediği mevzua dair malûmatın nerede bulunabileceğini öğrenmek ona kâfi gelmez, onun bu malûmatı tanınması ve bunları not etmesi lâzımdır. Tasnife girişmesi icabeder. Bir sözlü izah yahut bir sözlü münakaşa hazırlayacak talebe şu halde her iki ameliyeyi yapmalıdır: araştırma ve tasnif; bunların mecmuu vesikaları toplama çalışmasını teşkil eder.

53. Mantıkî olarak bu iki ameliye birbiri ardınca yapılmalı idi. Bunların birini ve diğerini yapması lâzımgelen kimse hiç olmazsa kısmen bunları birlikte yürütmeyi kabul etmemekle hata etmiş olur. Onun için esaslı olan, filhakika, çabuk gitmektir. Eline bir eser geçtiği zaman, eğer bu eser sadece bir bibliyografi değilse, onun mevzua tahsis ettiği bahsin tetkikini sonraya bırakarak o kitaptaki referansları almakla iktifa edemez. Tekrar müracaata mahal kalmıyacak surette eserden mümkün olan istifadeyi bir hamlede temin etmek lâzımdır. Mevzu ile ilgili parçaları tasnif ve bilâhare müracaat edeceği referansları aynı zamanda not etmelidir.

Araştırma ile tasnifi birbiri ardınca mülâhaza edecek yerde hepsini birden bir programa bağlamak ve adım adım onu takip etmek tercihe şayandır.

Eveleminde bazı umumî kaidelere işaret etmek faydalıdır:

54. Umumî tavsiyeler. — Umumî olarak ilk bir tavsiye basitten

mürekkebe gitmektir. Mevzua ait en geniş bilgiyi verebileceklerinki ile bitirmek üzere en muhtasar yani en umumî eserlerin tetkiki ile başlamak lâzımdır. Böylece araştırmalarınız ilerledikçe mevzuunuzun yavaş yavaş ahenkli bir surette önünüzde inkişaf ettiğini görürsünüz. Umumî prensiplerden hareket ederek kolayca ona hâkim olursunuz, onun büyük hatlarını meydana çıkarırsınız. Eğer tersine olarak tafsilâtlı tetkiklerle başlarsınız derhal boğulursunuz.

55. Bir eserin daima en yeni kısmına müracaat ediniz. Filhakika onda en yeni, en mükemmel, en kıymetli malûmatı bulursunuz. Aynı sebeple, mevzu üzerinde yazılmış olanların hepsini tetkike vaktiniz müsait değil ve bu etüdlerin kıymeti hakkında vazih bilginiz de yok ise, en yenisini seçiniz, çünkü müellifin kendi eserine tekaddüm edenlerden faydalanmış olması ihtimali kuvvetlidir. Bilhassa muhtelif doktora tezleri arasından seçmek lâzım gelince bu mülâhazayı hesaba katınız.

56. Siz sizi ilgilendiren eserlerin, makalelerin, notların, kararların karşısındasınız. Onları nasıl tasnif edeceksiniz, yani alıkonmağa değeri olanları muhtasar bir surette nasıl not edeceksiniz? Eğer bu işi ilk defa yapıyorsanız müracaat ettiğiniz vesikaları birbiri ardınca aynı yapraklar üzerine hülâsa etmeyi ihmal etmiyeceksiniz.

Halbuki bu usül pek fenadır. Tasnife başladığınız zaman mevcut mesele sayısı kadar yaprak bulundurmamak lâzımdır: her mesele için bir yaprak; ve meselelerin sayısını çoğaltmakta tereddüt etmeyiniz. Diğer taraftan aynı yaprak üzerine muhtelif eserlerden alınmış fıkralar not etmemelidir. O halde her mesele için bir yaprak ve her eser için bir yaprak. Bu çok kâğıt harcanması demektir; fakat bu elzemdir. Büyük bir sahifenin yalnız iki üç satırla kalmaması için kâğıtlarınızın formasını küçültünüz. Eğer iki defa muadil izahata rastgelirseniz, ikinci defasında yeni bir yaprak vücade getirmek faydasızdır: birincisinin üzerine aynı filân müellif, falan karar demek yetisir.

Aldığınız parçanın size telkin edeceği mülâhazaları kısaca not etmek için kenarda bir boşluk bırakınız.

Lüzum görülürse, sonra bir parçasını kesip vesikalarınızın başka bir kısmı ile birleştirebilmek için yaprakların yalnız bir yüzüne yazınız.

Her yaprağın yukarisına evvelâ ihtiva ettiği fıkra hülâsasının taallük ettiği meseleyi, sonra bu fıkranın çıkarıldığı eseri, kararı ilh. yazınız.

Niçin bu tarzda hareket etmek lâzımdır? Çünkü, izahatınızı yazdığınız zaman, onu terkip eden meselelerden her birini ele alırken o mevzudaki notları tekrar görmek mecburiyetindedesiniz. O halde bu notları her defasında heyeti umumiyesi içinde aramadan çabucak bir araya getirebilmeniz lâzımdır. Diğer taraftan, plânın tesisi büyük ölçüde kolaylaşmış olur: yapraklarınızın başlıklarına bakarak izah edilecek bütün meseleleri çabucak görürsünüz. Bir defa plân yapılıncaya, bütün yapraklarınızı bu plândaki sıraya göre sıralarsınız. Artık yazmak için bunları takip etmekten başka yapacak bir şey kalmaz (1).

57. Vesika toplama işinin merhaleleri. — Bu umumî tavsiyelerden sonra, şimdi daha nazik bir tarzda vesika toplama işinin neden ibaret olduğunu anlatmak icabeder. Bunda muvaffak olmak için bu işi merhale merhale takip etmek lâzımdır.

Farzediliyor ki siz otuz dakikalık bir izah hazırlamak için lüzumlu vesikalara tophyacaksınız. O halde araştırmaları pek uzaklara götürmek zarurî değildir. Her mevzu üzerinde vesika toplama işi hemen de hudutsuz olabilir, zira her araştırma bir yenisini icabettirir. Araştırmayı hangi noktaya kadar götürmek münasip olacağı meselesi yapılacak tetkikin ehemmiyetine bağlıdır. Burada mahdut bir iş bahis mevzuu olup bir çok aylara, bazan bir çok yıllara yayılan bir doktora tezi yazmak bahis mevzuu değildir: (2) Binaenaleyh nisbeten muhtasar bir vesika toplama mükellefiyetiniz var. Bundan başka araştırmaların ilerletilmesi icabeden nokta mevzuun az veya çok geniş olduğuna göre değişecektir: eğer mevzu çok geniş ise malzemenin lüzumlu miktarını mevzuun pek mahdut olduğu hale nisbetle daha çabuk toplamış olacaksınız.

O halde nasıl hareket edeceksiniz?

(1) Eğer fevkalâde kısa bir araştırma yapılırsa aşağıdaki tarzda hareket edilebilir: müracaat edilen vesikalara birbiri ardınca hülâsa etmek. Böylece elde edilen vesikalara 1, 2, 3 ilh. numaralamak. Her birini A. B. C. ilh. bir harfle göstererek muhtelif meselelerin bir listesini yapmak. Vesika yapraklarının kenar boşluğuna bu meseleye tahsis edilmiş fıkraların karşısına tekabül eden harfi vazetmek, aynı zamanda meseleler listesi üzerine bir meselenin karşısına meselenin mütalâa edildiği vesikanın (1. 2. 3. ilh.) numarasını yazmak (eğer mesele aynı yaprak üzerinde hülâsa edilmiş müteaddit fıkralarda mütalâa edilmiş ise aynı numarayı müteaddit defa yazmak). Bu levha sayesinde, her meseleyi alâkadar eden vesikalara çabucak bulmak kabil olur. Lâkin metinde izah edilen sistem daha amelidir.

(2) Bir doktora tezi yazmak için vesikalara araştırma hakkında müra. Capitane La thèse de doctorat en droit 3e edit P. 37. et s.

58. Evvelâ, eğer varsa, metinleri okumak lâzımdır: o halde kanunlarınızı açınız (1).

Kezalik mevzu hakkında hattâ bu mevzuun içinde bulunduğu fasıl hakkında umumî bir fikir sahibi olmanız lâzımdır. Bunun için dersinizi (notlarınızı) ve kitabınızı açınız (eğer muhtasar bir kitabınız varsa ondan başlayınız). Mevzuunuza taallûk eden kısmı ve onu çevreliyen izahatı okuyunuz. Sizin mevzuunuza temas eden kısmın nerede bulunduğunu bilmek için, cildin yalnız tahlili fihristini değil alfabe sırasına göre tertiplenmiş fihristini de okuyunuz. Tetkik edilecek mevzu ayrı kısımlarda izah edildiği takdirde bu fihristin size kıymetli yardımları dokunabilir.

İhtimal siz kitabınızda araştırmalarınız için değerli malûmat bulacaksınız (eserlere, kararlara ilh. referans). Bunları, müracaat edeceğiniz bütün referansları ihtiva edecek olan bir yaprak üzerine, not ediniz (Sonra bunları mütalâa ettikçe işaret edersiniz). İşte sizin referans yaprağına başlanmıştır.

Aynı suretle hareket ederek öteki kitapları okuyunuz.

59. Şimdi mufassal eserlere müracaat ediniz (meselâ medenî hukuk için, Planiol ile Ripert'in 14 ciltlik fransız medenî hukuk amelî tetkiki ile başlayınız). Burada dahi yalnız tahlili fihriste müracaatla kalmıyarak koleksiyonun son cildinde bulunan alfabe sırasına göre tertiplenmiş fihriste bakınız. Lâkin bu defa rastgeldiğiniz referansları okumak ve işaret etmekle iktifa etmeyiniz. Okuduğunuzu tasnif etmek lâzımdır. O halde tekniği size izah edilmiş olan tasnif işi (çalışması) burada başlar (2).

İşte mufassal kitap tasnif edilmiştir. Müracaat edeceğiniz referansların listesi uzarken ilk vesika toplaması yapılmış oluyor.

60. Siz bu listeyi bibliyografya araştırmaları yaparak ikmal edeceksiniz.

Eğer fakültenizin katalogu yalnız müellif adına göre tasnif edilmiş değil de madde üzerine bir tasnifi de ihtiva ediyorsa oraya müracaatla başlayınız. Paris hukuk fakültesi kütüphanesinde eserlerin katalogu

(1) Bir meselenin tetkikine metinlerle başlamanın lüzumu hakkında mür. Capitant, Les grands arrêts de la jurisprudence civile, Preface IX. — Metinlere ait bibliyografi araştırmaları hakkında mür. aşağıdaki No. 64.

(2) Eğer mütalâa edilecek mevzu ders kitaplarında uzun uzadıya izah edilmiş ise ders kitaplarının tasnifinde mufassal kitaplarınkî gibi hareket edilecek.

müellif itibariyle fişlerden başka madde itibariyle fişleri havidir; diğer taraftan tezler hakkında madde üzerine bir katalog ve madde üzerine mecmualardaki makaleler hakkında bir katalog mevcuttur (müellif itibariyle olan kataloglardan başka); bunların faydası işaret edilmeğe ihtiyac göstermez(1).

Sonra ilâvelerini unutmaksızın Grandin'in hukukî, siyasî, iktisadî ve içtimaî ilimlerin umumî bibliyografisi unvanlı eserine müracaat ediniz. Fihristler araştırmalarınızı kolaylıkla tahakkuk ettirmenize elverişlidir.

Kezalik, hiç olmazsa hususî hukuk ve âmme hukuku için 1937 denberi Gazette du Palais (Adalet sarayı gazetesi) nin her altı aylık cildinin ihtiva ettiği doktrine ait tahlilî fihristi görünüz.

Hususî hukuk için, bilhassa medenî hukuk için medenî hukuk üç aylık (trimestriel) mecmuasının fihristlerinde kıymetli bibliyografi malûmatı bulursunuz. 1902 den 1926 ya kadar olan fihristler bir tek cild içinde birleştirilmiştir, bu sizi bu seneler için birer birer her cildi tahkike mecbur olmaktan kurtarır.

Mevzuumuzun taallük ettiği maddeye ait hususî mecmuaların fihristlerini gözden geçiriniz (2).

En yeni fihristler daima müracaat edilecek en mühim fihristlerdir, zira bunlar başka hiç bir yerde bulamamak tehlikesine maruz bulunduğunuz malûmatı ihtiva ederler.

Tabiatıyla fihristlerde yahut kataloglardaki bütün araştırmalar için yalnız mevzuunuzun adına bakmayınız; ona taallük eden şey fihrist yahut katalogda başka bir kelime altında, yahut mahdut bir mevzu bahis mevzuu ise, dahil bulunduğu daha umumî bir kısım içinde bulunabilir. Meselâ eğer siz ayrılığın boşanmaya inkılâbı hakkında bir tetkik yapacak iseniz yalnız "ayrılığın boşanmaya inkılâbını değil, ayrılık ve boşanmada da arayınız; eğer "hapis hakkı" üzerinde bir tetkik yapacaksanız zilyedlik de, muvakkat zilyedlik de, muvakkatlik de ilh. de arayınız (3).

(1) Paris hukuk fakültesi kütüphanesi hakkında mûra: Gautier, La bibliothèque de la Faculté de droit de Paris: Guida à l'usage des étudiants, Sirey, 1919.

(2) Koleksiyonun cildlerinin her birinde tetkik edilen maddeyi alâkalandıran başlıca mecmuaların bir listesi neşredilmiştir.

(3) Mûra. aşağıda, No. 63 L. sahife.

61. Bu defa müracaat edilecek eserlerin ve makalelerin listesi pek fazla uzamıştır.

Sizin için, nisbeten süratli bir iş yapmak bahis mevzuu olduğuna göre, ihtiva ettiği kaynakların hepsini tetkik etmek mümkün olmayacak kadar bu liste fazla tekemmül etmiştir. O zaman, pek eski eserleri, doğrudan doğruya mevzuumuza hedef tutmayanları çıkarmak suretiyle bir ayıklama yapınız; aynı hizmeti göreceklere arasından en yenilerini alıyorsunuz. Herhalde müracaat ettiğiniz ders kitaplarında ve mufassal eserlerde zikredilmiş bulunanları muhafaza ediniz (bu ders kitaplarından ve mufassal eserlerden daha yenisini bulmamış olmanız kaydıyla), zira bunların o eserlerde zikredilmiş olmaları belki en mühim eserler olmalarındandır.

Eğer mevzuumuz üzerine yazılmış yeni bir monografi varsa (tez, makale, herhangi bir eser) ona müracaatı ihmal etmeyiniz.

Bu ilk ayıklama, esasen çıkarılmamış olanlara süratle bir göz gezdirerek siz bunu ikmal edeceksiniz. Ekseriya meselâ fihristi gözden geçirmek suretiyle şu veya bu eserin sizin için ikinci derecede faidesi olduğunu hemen anlayacaksınız.

Tam bir tetkik için ancak bir yahut iki yeni monografi ve yahut iki yeni makale alıkoymanız ideal bir şey olurdu. Böylece seçilmiş eserleri çalıştığınız sırada yanınızda muhafaza etmeniz temenniye sayandır. Eğer yapabilirseniz, bu size onların tasnifini çok kısa hülâsalar yapılarak muhtasar hale getirmek imkânını verir ki lüzumu halinde doğrudan doğruya metne müracaat ederek bunu ikmal edersiniz.

"Hakikî ilim geniş ve hudutsuz bir şekilde okumak değil, diğer kitaplara müracaat etmek için hususî bir temyiz kabiliyeti ile en iyi eserleri düşünerek mütalâa etmek ve o kitaplarda ihtilâflı meselenin sabit noktasını bulmasını bilmektir." (Leuglet. Kronoloji levhacıkları cild 1 s. 190).

62. Böylece doktrini tasnif ederken zikredilen kanunları ve mahkeme içtihatlarını not etmek dikkatini göstermişsinizdir.

Burada da vesikalarınızı tamamlamanız icap eder (1).

Bol bol doktrini tetkik ettinizse, bütün mühim kararların ve bütün teşriî metinlerin gösterilmiş olması ve bunun neticesi olarak sizin onla-

(1) Mahkeme içtihatlarının tetkikindeki faide hakkında mür. yukarıda: No 46-48-2.

rı referans yaprağınıza geçirmiş olmanız çok muhtemeldir; mademki zarurî olarak kısa, mücmel araştırmalar yapıyorsunuz, lüzumunda sizden evvel mevzuu tetkik etmiş olanların esashı hiç bir şey kaçırmadıklarını kabul edebilirsiniz. Lâkin esash bir ihtiyat lâzımdır: müellifler ancak yazdıkları anda tanınmış olanı zikredebilirler. O halde müracaat edilen eserlerin çıktığı tarihten sonra neşredilmiş metinler, verilmiş kararlar olup olmadığını tahkik etmek elzemdir (hattâ çıkma senesinde ve ondan evvelki senede, çünkü kitap neşredenlerin çıkardıkları eserlere muahhar tarih koymak hususundaki esef edilecek itiyadlarını hesaba katmadan bazan bir eserin provalarının tashihi ile çıkması arasında uzun zaman geçer).

O halde kanunları ve mahkeme kararlarını nasıl araştırmalıdır?

63. Mahkeme icthatları için, her maddenin altında başlıca kararlar zikredilmiş olarak tâdilleri havi bir kanun mecmuanız varsa mevzuunuzu alâkadar eden maddelerin altındaki referanslara müracaat edebilirsiniz. Medenî hukuk için Henri Capitant'ın (B. de la Moraudière tarafından tekrar neşredilmiş olan) eserine bakınız: Hukuk mahkemelerinin büyük kararları, adımı taşıyan bu eserde temyiz mahkemesinin esaslı kararları istinsah ve tefsir edilmiştir (alfabe sırasına göre tertiplenmiş bir fihrist süratli araştırmalara müsaittir).

Lâkin esashı mahkeme içtihatları dergilerine müracaat etmektir. Başlıca üç tanesiyle iktifa edebilirsiniz: Sirey (S), Dalloz (D) ve Gazette du Palais (Gaz. Pal) (1). Her kütüphanede bunlar "kullanılan" kısma dahildir, yani bunları bizzat raflardan alan okuyucuların doğrudan doğruya emrindedir. Bu dergiler her sene verilen en mühim adli kararları ihtiva ederler. Karar metninin başında bir hülâsa vardır. Metni not denen tefsirler takip eder ki bunların bazıları Sirey ve Dalloz da fevkalâde mufassaldır (2). Bazan kararlarla birlikte savcılık hâkimlerinden birinin hâdise hakkındaki iddia ve talebi yahut mahkeme hâkimlerinden birinin raporu da bulunur. Hülâsaya lüzumundan fazla ehemmiyet vermemek münasip olur, zira o taallûk ettiği kararı sık sık

(1) Yeni senelere gelince hukuki haftaya istifade ile müracaat olunabilir. İdari mahkeme kararlarına ait araştırmalar için kezalik Lebon mecmuasına müracaat edilecek (müra. İdare hukuku rehberi giriş (s. 4.).

(2) Mahkeme içtihatlarından ayrı olarak doktrin tetkikleri de kezalik Gazette du Palais, Dalloz mecmuası ve hukukî hafta (La semaine juridique tarafından neşredilmektedir).

yanlış bir tarzda hülâsa eder. O halde esash olan şey kararın kendisini okumaktır. Kezalik nota, iddia ve talebe rapora - ki bunlar büyük bir menfaat arzedebilirler - da müracaata mahal vardır. Karar, not, iddia ve talepler, eğer varsa rapor tasnif edilmelidir (1).

Eğer yalnız müracaat edilen eserlerdeki referanslardan çıkarılan kararların mütalâası bahis mevzuu ise güçlük yoktur. Bir karar referansının nasıl okunması gerektiği daha önce tasrih edilmişti (yukarıda No. 12). Geriye mahkeme içtihatlarını havi büyük mecmuaların taksimatının tarzı hakkında bazı malûmat vermek kalıyor.

Evvelâ Sirey mecmuası, bu mecmuanın bütün cildleri (senede bir cildi var) muhtelif kısımlara ayrılmıştır, her birinin sahife numaraları kendisine mahsustur. Birinci kısım temyiz mahkemesi kararlarını havidir. İkincisi istinaf ve bidayet mahkemeleri kararlarını ihtiva eder. Üçüncüsü idare mahkemelerinin kararlarını havidir (Danıştay, Vilâyet İdare Heyeti). Dördüncü kısım, yabancı kaza mercilerinin kararları. Beşinci kısmı teşkil eden kanunlar içtihadı tahsis edilmiş kısımlardan ayrı olarak her beş senede bir cildlenmiştir (2).

Sirey mecmuası hakkında söylenenler 1941 yılına kadar aşağıdaki farklarla Dalloz mevkutasına da tatbik olunur (D. yahut D.P.): Yabancı kaza mercilerinin kararları istinaf ve bidayet mahkemeleri kararlarını ihtiva eden ikinci kısma eklenmiştir; kanunlar her yıllık cildin dördüncü kısmını teşkil ederler. Diğer taraftan işaret etmek lâzımdır ki Dalloz mevkutasını ihtiva eden cild başkaca haftalık Dallozu da havidir (D.H.) 2: orada yalnız en mühim kararları alan Dalloz mevkutasından daha çok karar vardır, lâkin bunlar ilmî tefsirsiz olarak ve menselerine göre tasnif edilmeden neşredilir (3).

1941 den 1945 e kadar Dalloz mecmuası büsbütün başka bir tarzda bölünmüştür. Her yıllık cild (aylık) tenkit mecmuasını (D.C.) ihtiva eder. Tenkit mecmuası şunları havi üç kısma bölünmüştür: Kronikler (1. inci kısım), kararları tefsir eden notlar (kararların metinleri ol-

(1) Bir kararı okumak için riayet edilecek usûl hakkında mûra: Henri Capitant, Hukuk mahkemelerinin büyük kararları, mukaddime.

(2) Bazen de kanunların her senenin cildleri için de cildlendikleri oluyor.

Sirey mecmuasının yeniden yapılanı (aşağıya bakınız) dört kısma ayrılmıştır: temyiz mahkemesi kararları; istinaf ve bidayet mahkemeleri kararları; idari mahkemeler kararları, yabancı kaza mercii kararları. Bu kısımlardan her birinde, karar tarihlerine göre sıralanmıştır.

(3) Bununla beraber D.P ve D.H. nin yıllıklarının ayrı ayrı cildlendiği oluyor,

maksızın) (2 nci kısım), kanunların tefsirleri (Kanun metinleri olmaksızın) (3 üncü kısım). Tahlilî mecmua iki kısma bölünmüştür: Birinci kısımda sadır oldukları Kaza mercii ne olursa olsun mahkeme kararları neşrolunmuştur; ikincisinde kanunların ve iradelerin metinleri. Her kısmın hususî sahife numarası vardır.

1945 denberi, D.A. ve D.C. haftalık fasiküller halinde çıkan bir tek mecmuada birleştirilmiştir (D.). Bundan sonra Dalloz mecmuası dört kısmı ihtiva ediyor, her kısmın hususî sahife numarası vardır: 1. Kronikler, 2. tefsirli yahut tefsirsiz mahkeme kararları, (Kaza merciiine göre tasnif edilmemiş), 3. Karar hülâsaları, 4. Mevzuat. Gazette du Palais'ye gelince bu senede iki cildi ihtiva eder. (Altı ayda bir cild). Her birinde, mahkeme kararları taallûk ettikleri kaza mercilerinin sırasına tâbi olmaksızın dercedilmiştir. Kanunlar kararları takip eder. Her cildin yalnız bir nevi sahife numarası vardır.

Bu mecmuaların güçlüğü haklarında referans olmyan kararların bulunmasındandır: bu mecmuaların tetkik edilen mevzu ile ilgili kararlar neşredip etmedikleri nasıl bilinecek? Buna muvaffak olmak için, her cildin havi olduğu alfabe sırası ile tertiplenmiş fihristten faydalanmak iktiza eder. Bu fihristler devir devir bir tek fihristte tekrar guruplandırılmaktadır (yeni devir için her beş senede), bu daha süratli araştırmalara imkân verir. İşaret etmek icabeder ki Gazette du Palais'nin fihristleri yalnız bu derginin neşrettiği kararları değil, aynı zamanda diğer mecmualarda (bilhassa Sirey yahut Dalloz) kileri de gösterir. Onların tetkiki hususiyle beş yıllık bir fihrist bahis mevzuu olduğu vakit daha çok semerelidir (1).

Kaide en yeni senelerden başlamak olmalıdır (beş yıllık fihristler, yoksa, yıllık fihristler), zira yeni kararların altındaki notlar sizi daha evvelki kararlara ve tetkiklere gönderebilir; halbuki bunun aksinin

(1) Muayyen bir kararlar dergisinin sırasına göre tertiplenmiş fihristinde tetkik edilmek istenen meseleye müteallik kararları bulmak için lâzımgelen araştırmaların yapılacağı mahalli gösteren kelimeleri tanımak için iyi bir usül, mezkûr mesele hakkında bu dergide çıkmış bir kararın referansı elde olduğu vakit, kararın orada hangi kelimeler altında dercedilmiş olduğunu tesbitten ibarettir; bu kelimeler daima karara takaddüm eden hülâsa haşında bulunur. Ekseriya kararların alfabe sırasına göre tertiplenmiş fihristlerde altlarında işaret edildikleri kelimeler her mecmuada değişir.

mümkün olmayacağı aşîkârdır. Ancak Sirey mecmuasının tekrar yapılmış olanında çıkmış kararlar için başka türlüdür (bugün 1851 den 1900 e kadar seneler tekrar yapılmıştır). Bu yeniden yapma (refonte) hâlen cereyan etmekte olan yeni bir çalışmadır; keza kararların yanındaki notlar tefsir edilen karardan evvelki kararlara ve tetkiklere gönderiyor. Bu refonta müracaat hususî surette mühimdir.

Bu sene aylık defterler halinde (tahlilî Delloz mecmuası için haf-talık) çıkıyor. Bu defterler (Sirey için pembe, Dalloz mecmuası için sarı, Gazette du Palais için kül rengi kapaklı, cildlenince senenin cildini teşkil ediyorlar. Son defteri fihrist teşkil ediyor. Yıllık fihristin çık-masından önce araştırmalara imkân vermek için her defterin kısa bir fihristi vardır. Eğer en yeni içtihadı tanımak istenirse yürümekte olan senenin defterlerinin her birinin fihristine müracaat etmek lâzımgelir. Aylık defterlerden başka Gazette du Palais bir günlük gazete neşreder ki bu aylık fasikülde basılacak kararlardan her gün malûmat almağa müsaittir.

64. Yeni içtihatları tanımak çok mühimdir. Tetkik edilecek mevzu aît yeni teşriî tâdilleri tanımak daha çok mühimdir. O halde mecellelere ve kanun mecmualarına müracaatı ihmal etmeyiniz, daima bunların en son değişiklikleri ihtiva edenini arayınız. Lâkin başka araştırmalar yapmak da lâzımdır. Teşriî metinleri Dalloz mecmuasında, Gazette du Palais'de, Sirey mecmuasının beşinci kısmını birleştiren beş yıllık cildlerde bulursunuz. Sirey'de ve Dalloz'da mühim hükümlerin tefsirleri vardır. Mahkeme içtihatlarınınkinden ayrı alfabe sırasına göre tertip lenmiş fihristler araştırmalara müsaittir. Duvargier'nin kanunlar ve iradeler koleksiyonuna ve yeni hükümler hakkında mütalâalar neşreden "yeni kanunlar" mecmuasına kezalik müracaat edebilirsiniz.

Bundan başka size metinlerin kendilerini bilmek kâfi gelmez. Hiç olmazsa metinlerin tefsirine taallûk eden her münakaşada ihzarî çalışmalara müracaat etmeniz icabeder. Şu halde resmî Gazete de tevdi edilmiş raporlara müracaat edeceksiniz, reye takaddüm eden münakaşaları okuyacaksınız (Parlâmento müzakereleri, mebuslar meclisi ve ayan meclisi). Napolyon mecellelerinden bir metin bahis mevzuu ise, Loche Koleksiyonunda ihzarî çalışmalara istifade ile müracaat edeceksiniz. Fransa'nın medenî ticarî ve cezaî mevzuatı. Lâkin unutmayınız ki muharrirlerin niyeti metin sarîh olduğu vakit aslâ kanunun makûs ibare-

sine üstün gelemes. İhzarî çalışmalar ancak kanun sakit yahut müphem olduğu halde ileri sürülebilir (1).

65. Bütün bu tavsiyeler umumî mahiyette şeylerdir. Kendiliğinden anlaşılır ki her mevzu için araştırmalar muhtelif istikametlere tevcih edilmek icabeder. Bazıları tarih hakkında, bazıları mahkeme içtihatları hakkında vesikaların tam olmasını icabeder. Her hâdisede vesikaları toplama işine verilecek istikameti tâyin etmek size düşer. İşe buradan başlamak lâzımdır ve bundan dolayıdır ki size daima okunması, mevzu hakkında umumî bilgi vererek istikameti tâyin edecek mahiyette olan ders kitapları ve mufassal eserlerle başlamanız tavsiye edilmiştir.

66. Şimdi araştırmalarınızı bitirdiniz. Size kalan iş sizi ilgilendiren şeyleri üzerlerine not ettiğiniz yaprakları, bu yaprakların başlıklarına bakarak maddeleri itibariyle toplamaktır. Her madde için bir gömlek yapınız. Dosyanız böylece teşkil edilmiştir. Mevzuu küçük parçalara ayırdınız. Şimdi bu malzemeyi bir araya getirerek tekrar inşa etmek lâzımdır: muhtelif meselelerin ve bunlara tahsis edilmiş gömleklerin tasnifinde riayet olunacak plânı tesbit edeceğiz.

FASIL : IV

PLÂN

67. Plân yapmak, tetkik edilen mevzu izah eylemek için takip olunacak sıraya tesbit etmektir. Bu, inşa eylemek, orijinal eser vücuda getirmektir.

Evvelce üzerinde ısrar edildiği veçhile plân, hukuksinasın başlıca meziyetini teşkil eden vuzuhun şartıdır. Bir plân, metin, mantıkî, mufassal bir plân tesbit eylemeden bir mevzuu izah etmek gözleri kapalı yürümek, çamur içinde bocalamak, geriye gelmek, bir kelime ile karanlık ve ibham içinde kalmaktır.

İmdi bu zarurî inşa güç bir işdir. Hakikaten güçtür, çünkü bu bir yaratma işi, şu halde orijinal bir işdir. Buraya kadar hemen de başkalarının düşüncelerini iktisab etmekten başka bir şey yapmadınız. Bu düşünce küçük parçalara ayırdığımız ceset halinde, dosyanızın içindedir.

(1) Yalnız Fransız mevzuat, doktrin ve jürisprüdansının değil, fakat mukayeseli hukukun da mütalâasının ehemmiyeti bihakkın Donnedieu de Vabres tarafından işaret edilmiştir (Ceza hukuku ve ceza muhâkeme usulleri. Rehber. Giriş s. 3 - 4).

Bu cesedi tekrar yaşatmak, bu parçaları tekrar birbirine bağlamak size aittir. Tahlilden sonra terkîp.

Şu halde sizin hakkınızda plânınıza göre hüküm verilerse hayret etmeyiniz. Plân sizin zekânınızın yaratıcı payını meydana çıkarır. Ve inşa etmeği öğrenmeğe çalışınız, zira hukukî hayatta size hürmet edilmesine imkân verecek olan bu inşacılık hüneridir.

Size verilen bütün temrinlerde, size bir plân lâzımdır. Bir yazılı izah kaleme alacaksınız: size bir plân lâzım; sözlü bir soruya cevap vereceksiniz: size bir plân lâzım; sözlü bir izah yapacaksınız: size bir plân lâzım; bir münakaşada bir tez müdafaa edeceksiniz: size bir plân lâzım; istida, bir karar yahut bir istişare yazacaksınız, yahut bir mahkeme kararını tefsir edeceksiniz: burada da ve daima size bir plân lâzımdır. Ve hattâ temrininiz yalnız araştırmalardan ibaret ise, bu araştırmaların taallük ettiği mevzuu çarçabuk inşaaya gayret ediniz.

Vücuda getirilecek eserin ehemmiyeti arttıkça plân da mufassal olmalı ve plânın araştırılması uzun sürmelidir (1). Lâkin bu araştırmaya hâkim olan prensipler müşterek kalır. Burada izahını tecrübe etmek icabeden bu prensiplerdir, bilâhare yol esnasında şu veya bu temrine mahsus bazı kaidelere işaret edilecektir. Bununla beraber istidaların ve kararların yazılması kararların tefsiri ve istişarelerin yazılması bir tarafa bırakılacak; zira bunlar için daha evvel hususî izahat verilmiştir (yukarıda 47, 48 - 4, 48 - 7 numaralar). Bilhassa "sözlü izahlar" hakkında muhakeme yürütülecek, çünkü plânın tesisi bakımından en çok gayret isteyen onlardır.

68. Sözlü bir cevabın plânı bir kaç saniyede yapılmak icabettiği halde - ve bu plân pek basit olmak şartıyla mümkündür - sözlü izahların plânı (yazılı izahları gibi) uzun bir düşünmeyi zarurî kılar. O halde ilk araştırmalardan itibaren onu inşaaya kalkışmayınız. Şüphesiz, bu andan itibaren, plânı düşünmek lâzımdır, lâkin bilmek lâzım gelir ki hemen hemen zarurî olarak terki icabeden projelerden başka bir şey vücuda getirilemez. Ancak dosyanızı kat'î olarak teşkil ettikten, yahut mevzuun unsurlarını hafızanızda bulduktan sonradır ki kat'î plânı tesbit etmek lâzımgelir. Buna ancak, kalem elde kaçınılmaz yoklama ve aramalar (tatonnement) dan sonra muvaffak olacaksınız.

(1) Bir doktora tezi plânı hakkında, mûra. H. Capitant, La thèse de doctorat en droit 3 e edit, p. 30 et 3.

69. Tutulacak ve derinleştirilecek meselelerin seçilmesi. — Kendinize tuttuğunuz bütün meselelerin hakikaten bahsetmeğe lâyık olup olmadıklarını sorunuz. Evvelâ bunların hepsi sizin mevzuunuza giriyor mu? Madem ki meselenin her tarafını devrettiniz, işe vakıf olarak cevap verebilirsiniz. Bundan başka mevzua girdiğini kabul ettiğiniz meselelerin hepisinden bahsetmeğe mecbur musunuz? Eğer imtihan yazılı izahı bahis mevzuu ise, evet; bu temrinde tam olmak bir zarurettir. Sözlü bir izah bahis mevzuu ise, hayır, zira, burada her şeyden evvel dinleyicilerinizin dikkatini zorlamak lâzımdır, ve, eğer siz pek çok mesele tutarsanız, onlar sizi takip etmeyeceklerdir; o halde lüzumsuz, rahatsızlık veren, tafsilât sayılacak, umumî heyete güçlükle bağlanan, esaslı bir faide göstermiyen her şeyi atmakta tereddüt etmeyiniz.

70. Tuttuğunuz meseleler arasında izahınızın bir nevi merkezini teşkil edecek, sizin hususî olarak kendinizi vereceğiniz, izah edeceğiniz meseleleri tesbit ediniz. Bunlar, imkânın en geniş ölçüsünde bir münakaşaya müsait meseleler olsun, zira eserinizde münakaşa payı büyüdükçe siz de daha fazla alâkadar edeceksiniz. Kezalik olabildiği kadar bunlar yeni meseleler olsun, meselâ, yeni kararların hallettiği meseleler: Mevzuu tazelediğiniz için size daima minnet beslenecektir. Bilhassa derinleştirilecek meselelere ait araştırmada mevzuun size niçin verildiğini keşfetmeğe ve bu kararı icabeden meseleyi kıymetlendirmeye gayret ediniz. Şimdi eserinize girmesi lâzımgeleni biliyorsunuz. Tesbit edilecek şey izahatın sırasındır.

71. Giriş. — Her plân bir giriş ile bir neticeyi havidir. Sorulsa, Bay Palis de bunu teyitte kusur etmez. Maamafih bir çok talebe bunu unuttuyor.

Girişte yapılacak ilk iş bahsedilen mevzuu tavzih ve tahdit etmektir. Evvelâ kendilerine hitap edilenlerin yahut kendileri için yazılanların neyin bahis mevzuu olacağını bilmeleri lâzımdır. Mevzuu tahdit ederken bazı meseleleri kenarda bıraktığımızdan dolayı pişmanlık hissediyorsanız şu veya bu meseleyi atmanız saik olan sebepler hakkındaki düşüncenizi anlatınız. Bu halde kararınız tenkid edilebilecek; fakat çok daha ağır olan ihmal ile muhatap olmazsınız.

Eğer mevzua teşriî metinler hâkim ise hemen onları zikrediniz. Bir metin mevcut olduğu vakit o hepsinin fevkindedir. O halde onun tâ baştan bilinmesi icabeder.

Bundan sonra mevzuunuzun faidesini gösteriniz. Hiç bir meselenin daha mühim, daha cazib olmadığını söylemeyiniz; bu bayağı bir şeydir, ve mevzuu intihap edenin bile hoşuna gitmez; Fakat sizin izahatınıza bağlanmaları için, mevzuun neden tetkike lâayık olduğunu gösteriniz. Bilhassa meselenin amelî faydasını meydana koymağa çalışınız, zira başlangıçtan itibaren izahı en kolay olan bu olduğu gibi dikkati en iyi çekecek olan da budur. Lâkin, mahal varsa, meselenin nazari ehemmiyetine işaret etmeyi ihmal etmeyiniz.

Mevzuun tarihi meşgul olmağa lâayık olduğu vakit — Hemen daima lâayiktir — onu giriş içine yerleştiriniz. Eğer tarih bütün mevzuu hâkim ise bu takdirde onun yeri giriş değil, izahatın bizzat bünyesidir.

Bazan giriş içinde mukayeseli hukuk hakkında izahat verebilirsiniz. Maamafih daha umumî olarak bu izahatın yeri netice kısmındadır.

Lâkin girişte menfaat, mevzuumuza hâkim olan fikirleri, yaptığınız tetkik ile meydana koyduğunuz ve izahatınızın bünyesinde hakikiliğini isbat edeceğiniz fikirleri bildirmektir. Bunları arzetmek çin neticeyi beklemeyiniz. Filhakika onlar eserinizin sevkedicisi olmalıdır. Sizi takip edebilmek için onları bilmek lâzımdır. Bitirirken meydana koyacağınız, haber vereceğiniz şeyi yavaş yavaş keşfetmek dikkatini dinleyicinize yahut okuyucunuza bırakmayınız. Nereye gittiğinizi derhal söylemekten çekinmeyiniz, zira kimse onu keşfetmek için lüzumlu gayreti sarfetmiyecektir, yazdığımız şey bir polis romanı değildir.

Ana fikirleri giriş kısmında bildirmenin ehemmiyeti, plânınızı daima bu fikirler üzerine inşaaya gayret etmek mecburiyetinde olduğunuz nisbette artar. İmdi seçilen plânı girişin sonunda, birinci kısma başlamadan önce bildirmek, vazih surette bildirmek lâzımdır. Bir çok talebe işe plânın ihbarı ile başlamak icabettiğini sanır. Bu büyük bir hatadır, zira okuyan yahut dinliyen mevzuu bilmediğinden inşasının neye dayandığını anhyamaz.

72. Kısımlara bölme. — O halde plân ne olacak? Mevzuun bünyesini nasıl böleceksiniz, onu nasıl inşa edeceksiniz?

Mademki nisbeten kısa bir iş bahis mevzuudur, iki, nihayet üç kısımdan fazla olmamalıdır. Umumiyetle bütün tâli bölmeler faydasızdır; bununla beraber eğer kısımlardan biri pek fazla uzun ise onu iki pragrafa ayırabilirsiniz. Dikkat ediniz ki bu, bölmelerden her birine ithal ettiğiniz muhtelif meselelerin arzında takip edilecek sıranın kat'î ve mantikî bir sıra olmaması demek değildir. Bu sadece ayrı ayrı kalmalarına rağmen

men bu meselelerin bir bütün teşkil etmeleri lâzım geldiğini ifade eder; bunların her biri arasında bir çukur açmağa lüzum yoktur. Lüzumundan fazla bölmeler ve tâli bölmeler, filhakika, izahatı takip etmeğe mâni olur, zira, takip etmek için plânı daima hafızada hazır olarak muhafaza etmek lâzımdır, eğer plân sık dalı bir ağaç halinde ise bunu nasıl yapmalı?

73. Hususî olarak izah edilmek üzere seçtiğiniz meselelerin hangileri olduğunu tetkik ediniz. Bunlar eserinizin büyük kısımları arasında taksim edilmelidir. Kısımların her birinde hiç olmazsa bunlardan biri bulunmak ve en mühimi birinci kısımda olmak lâzımdır. Eğer üç mesele tuttunuzsa onların ikisini birinci kısma yerleştiriniz. Bu tetkik, ihtimal, kabul edilecek plânda size rehberlik edecektir.

74. Mümkün olduğu kadar mevzua hâkim umumî fikir plâna da hâkim olmalıdır. Bu fikrin kolları size tertibi vermelidir. Ve her şey mükemmeldir, eğer bu iki kol birbirinin muhalifi ise. Meselâ velâyetten bahsedeceksiniz; bunun tetkikinden şu fikri meydana çıkardınız ki velâyet hem bir salâhiyet, hem de bir vazifedir: hakları, imtiyazları, ve borçları, külfetleri ihtiva ediyor; işte bir tip - plân: birinci kısım: Velâyet hakları ihtiva eder. İkinci kısım: Lâkin borçlar da tahmil eder. Bundan başka plânın, orijinal bir fikir üzerine kurulmuş olduğundan değeri artar. Bununla beraber orijinallik hevesi sizi iphama götürmemelidir. Bir plânın birinci vasfı vazih bir fikir üzerine bina edilmiş, kavraması ve hafızada tutması kolay olmaktadır.

75. Eğer mevzuunuzdan plânınıza temel hizmetini görececek bir umumî fikir çıkaramıyorsanız "her yerde geçer" (1) bir plâna düşmeniz ihtimali kuvvetlidir. O zaman onu "giydirmeye", yahut daha ziyade ona "kıyafet değiştirmeye" gayret ediniz; bu da ona tazeleştirici bir başlık, bir ad seçmekle ve onu umumî fikre benzer bir şeyin arkasına gizlemekle olur.

Bir müessesenin tetkiki umumiyetle dört sınıf mesele çıkarır: Müessesenin mahiyetini (yahut vasıflarını), sahasını, tatbik şartlarını, neticelerini tâyin etmek lâzımdır. Plânların en âdisi olan ve "her yerde geçer" adını verebileceğiniz plân - lâkin kullanışlıdır ve bazan onu ka-

(1) "Her yerde geçer" ibaresini "passe-partout" tâbirine karşılık olarak kullandık; bu tâbir belki "harcıâlem veya biraz argoya kaçmakla beraber "beylik" kelimesi ile karşılanabilir."

bule karar vermek icabeder - bu taksime istinad etmekten ibarettir. Umumiyetle neticeler ikinci kısma ayrılacaktır ve birincide diğer üç meseleden ciddi bir menfaat arzeden tetkik edilecek, diğer ikisi girişe bırakılabilecektir. (Eğer, neticelerden başka bu meselelerden ikisi tam bir tetkike değerse, üç kısımlı bir plân yapılır.) Lâkin bu plânı gizlemeğe gayret etmek lâzımdır.

Ekseriya buna, meselâ tatbik sahasını pek dar ve neticeleri pek geniş tutmak gibi bir tezáddan hareket etmek suretiyle muvaffak olunur. Sahih olmıyan nesebden bahsedeceksiniz. İki esaslı mesele şunlardır: Sahih olmıyan nesebin delili, yani bu nesebin sahası (kanunun kimi nesebi sahih olmayan çocuk olarak kabul ettiğini bilmek bahis mevzuudur), ve neticeleri. Sadece bu iki meseleyi, delili (yahut sahayı) ve neticeleri iki kısımda tetkik edeceğinizi gösterecek yerde girişte kanun vazunun sahih olmıyan nesebin sahasında cömert göründükçe (bu nesebin isbatını daha ziyade kolaylıkla kabul ettikçe), neticelerde daha daraltıcı görünüyor ve makûs olarak; o zaman birinci kısımda fransız kanun vazunun sahada daraltıcı görüldüğünü isbat edeceğimizi ve ikinci kısımda neticelerde daha müsaadekâr görüldüğünü tebyin edeceğimizi açıklayınız. Basit bir paravan, lâkin faydasız değil.

Ekseriya mevzuun adı, başlığı bile bir plânı ihtiva eder görünür. Bu plânı uzun uzun düşünmeden kabul etmeyiniz, zira ekseriya bu bir şeye yaramaz. Meselâ, eğer sizden bir müessesenin "menfatlerinin ve mahzurlarının" izahını isterlerse, sizi faydasız surette lüzumsuz tekrarlamalara maruz bulunduracak olan bu taksimi kabul etmeyiniz.

Filhakika, birinci kısımda izah edilmiş olanı ikinci kısımda tekrar ele almağa mecbur olan bir plânı aslâ seçmemek riayet edilecek mutlak bir kaidedir. Bir plân bir bölme, bir taksinnattır; burada bölme yapılmış değil. Ve bir plân bir bölme olmalıdır, çünkü ne dinliyen, ne okuyan lüzumsuz tekrarlara tahammül etmezler.

İki müesseseyi mukayese edeceğiniz vakit, netice kısmında benzerlikleri ve ayrılıkları belirtmekle iktifa eylemek için birinci kısmı birine, ikinci kısmı ötekine tahsis etmeyiniz. Bütün enerjinizi, baştan itibaren mukayeseye tahsis edilmiş olmalıdır. Mukayeseye hâkim olan umumî fikirleri yahut iki müessesenin birbirine yaklaştırılmasının alâka uyandıracak başlıca noktalarını araştırınız ve plânınızı onun üzerine inşa ediniz. Meselâ boşanma ile ayrılığı mukayese edeceksiniz. Boşanmanın evlilik bağı kopardığı, halbuki ayrılığın bu bağı yalnız gevşettiği bu-

rada ana fikri teşkil eder. Lâkin kıymetlendirilmeğe lâyık bir başka fikir daha var: ayrılığın boşanmaya tahvil etmek imkânı ayrılığın bir boşanma mukaddimesi teşkil edip etmediğini düşünmeğe müsaittir. Bu iki fikrin her biri bir kısımda izah edilebilir. 1) boşanmanın neticeleri ayrılığinkilerden daha şümullüdür, 2) lâkin ayrılık boşanmaya götürür. Başka misal: boşanma ile evliliğin butlanlarını mukayese edeceksiniz. Mühim fikir şudur ki boşanma evliliğin varlığını farzettirir, halbuki, butlan halinde, evlilik mevcut olmadı. Keza bu iki müessesenin ne sebepleri, ne neticeleri birbirine benzer. İşte mümkün görünen bir plân: sebepler, neticeler.

Mütalea edilecek mevzu bir tekâmülün izahından ibaret olabilir. Hemen bütün Roma hukuku mevzuları (1) hukuk tarihi mevzuları bu şekildedir; hattâ başka şubelerde de sık sık bunlara rastgelinir. Bu halde, tarihî bir plân umumî olarak kabul edilebilir, her devre bir kısım tahsis ederek. Lâkin bu plân mutlaka en iyisi değildir. Bazan mantikî bir plân tercih edilebilir. Eğer ayrılacak devirlerin sayısı pek büyük ise tarihî plândan herhalde kaçınmak lâzımdır. Hem tarihî hem mantikî muhtelif bir plân bir tekâmülü tetkik etmek için ekseriya tavsiye edilir: bu, ikinci kısımda tam inkişaf devrinde müessesenin kendisini tetkik eylemek üzere birinci kısımda tekâmülü tarihî surette izah etmekten ibarettir.

Bir müesseseyi tenkidî bir surette tetkik edeceğimiz vakit, "her yerde geçer" bir plân şundan ibarettir: birinci kısımda mahzurlarına işaret ederek bu müessesenin nasıl işlediğini göstermek, ikinci kısımda tetkiki mümkün çareleri izah etmek. Hazırlanmış projeler ve mukayeseli hukuk hakkında tetkik bu kısma konacaktır. Fakat plânımızı bir umumî fikir üzerine bina etmeğe çalışarak daha iyisini bulmayı tecrübe ediniz.

Son bir ipotezi (faraziyeyi) tetkik edelim: Sözlü yahut yazılı olarak bir münakaşa mevzuundan bahsedeceksiniz. Size bu mevzu ekseriya soru şeklinde verilir. Bazan iki tezi de tetkik edip neticeye bağlamanız lâzımgelir. Bazan da tezlerden birini (müsbet yahut menfi) müdafaa etmeniz icabeder.

Birinci hal: Siz münakaşanın tamamını yapacaksınız ve karar vereceksiniz. Her yerde geçer plân şundan ibarettir: birinci kısımda tez-

(1) Cf. Monier, Guide droit romain 1ere année intr p. 3 et s.

lerden birini, ikinci kısımda ötekini incelemek. Bu, kullanışlı bir plândır, lâkin zarurî olarak lüzumsuz tekrarlara maruz bırakır. Her imkân zuhurunda başka bir taksimat kabul etmek tercihe şayandır. Bilhassa ekseriya meselenin vaziyete göre başka manzaralar altında görüldüğü olur, ve bu manzaraların her birinde, verilecek cevap aynı olmaz, meselâ prensip itibariyle tezlerden birini kabul etmek, az çok istisnâ bazı hallerde de onu reddetmek lâzımgelir. O zaman plânınızı bu ayrılık, bu fark üzerine bina ediniz.

İkinci hal: Siz münakaşada tezlerden birini müdafaaya mecbur sunuz. Meselâ size "sözlü münakaşalar" adı altında verilen temrinlerden biri bahis mevzuudur. Burada esas ikna etmektir: her şey delil olmalıdır (müra. yukarıda No. 45). Keza bizzat deliller üzerine istinad ettirilmiş plânı tavsiye etmek lâzım gelir. Bu plân birinci kısımda delillerinizi izah etmek ve ikinci kısımda hasminkilerini çürütmekten ibaret olabilir. Yalnız siz umumiyetle tekrarlara sevk edilmiş olacaksınız. Keza delillerin heyeti umumiyesi (hasmınızın ve sizin) muhtelif maddelere ayrıldığı takdirde bu maddeleri plânınıza esas olarak almak faydelidir; bunlardan her biri münasebetiyle birbiri ardınca kendi delillerinizi izah ve hasmınızınkilere karşı mücadele edersiniz. Meselâ birbiri ardınca metinleri, tarih ve ihzarî çalışmaları, mahkeme icihadlarını gözden geçirirsiniz.

76. Bir mevzuu kısımlara ayırma hakkında daha etraflı tavsiyelerde bulunmak pek de kabil değildir. Her mevzu, filhakika, hususî mütalâalar (observations) ister, ve yalnız koleksiyonun cildlerinin her birinde size verilen temrinleri tatbik ederek plân inşasını öğreneceksiniz. Bundan başka her mevzu için mümkün olan yalnız bir plân yoktur. Ekseriya kabule şayan bir çok plânlar keşfedilebilir ve bunları araştırmak ve meziyetlerini mukayese etmek pek iyi bir temrindir.

77. Bir bölme, bir taksimat kabul ettiniz. Girişinizin sonunda, doğruluğunu göstererek, bu plânı bildirdiniz. Birinci kısma başlarken bu kısmın unvanını söyleyiniz; ikinciye başlarken de aynı şeyi yapınız; bu sizi birinden ötekine geçerken bir bağlantı aramaktan vareste kılmaz.

78. Netice — Şimdi size netice çıkarmak kalıyor. Netice kısmı, mesainizin neticesini havi olmak lâzımgelir. Şu halde tetkikinizden esaslı olarak husule gelen şeyi hülâsa ediniz. Şüphesiz, daha girişte mevzua hâkim olan umumî fikirleri belirttiniz. Lâkin, o zaman, bunların doğ-

ruluğunu isbat etmeden sadece haber verdiniz. Size itibar edilmesini istediniz. Şimdi siz vadinizi tuttunuz ve tuttuğunuzu isbat ediyorsunuz. Netice kısmında göstereceğiniz şey, ileri sürdüğünüz fikirlerin doğruluğunu isbat ettiğiniz ve bu fikirlerin izahatınızdan çıktığı keyfiyettir.

Mukayeseli hukuka yahut tâdil projelerine, geleceğe kısa bir bakış ve bu gelecekle ilgili temenniler netice kısmına bırakılabilir. Lâkin bunlar pek fazla izahatı mucip olmamalıdır, çünkü netice daima kısa olmak lâzımdır. Diğer taraftan, eğer mevzu bir müessesenin tenkidî surette mütalâasına taallûk ediyorsa bunları izah etmek için neticeye kadar beklenemez, zira bu takdirde birinci plânda ehemmiyeti haiz olacaklar ve bu itibarla eserin kendi bünyesinde yer almaları icabedecektir.

Herhalde, bilhassa sözlü bir münakaşada netice kısmını lüzumundan fazla yüklemeyiniz. Orada yalnız, son bir gayretle, tereddüt edenlerin yahut dikkatleri zâfa uğramış bulunanların kanaatini kazanmak için "ezici delil" lerinizi hülâsa ediniz.

79. Tahakkuk ettirilecek muvazene. — Plânınızı tesbit etmek için size son bir şeyin gösterilmesi zaruridir. Bu eserinizin parçalarından her birine verilmesi münasip olan karşılıklı ehemmiyete dairdir. Eğer heyet umumiyenin onda ikisini girişe, onda dördünü birinci kısma, onda üçünü ikinci kısma, onda birini neticeye tahsis ederseniz umumî bir tarzda ahenkli bir muvazene tahakkuk ettirilmiş olur; beş sahifelik bir yazılı izahatı takriben bir sahife girişe, iki sahife birinci kısma, bir buçuk sahife ikinci kısma, yarım sahife neticeye ayrılır; 30 dakkalık sözlü bir izah için takriben 6 dakika girişe, 12 dakika birinci kısma, 9 dakika ikinci kısma, 3 dakika neticeye (müra. yukarıda No. 38). Herhalde, size daha evvel izah edilen sebepler dolayısıyla birinci kısımdan fazla ikinci kısma vakit tahsis etmekten imkânın elverdiği ölçüde kaçınınız: bilâkis birinci kısmı ikinci kısımdan daha uzun inşa etmekten çekinmeyiniz; eğer lâzım ise, ona korkusuz iki defa daha fazla ehemmiyet verebilirsiniz. Bu, esasen, ancak sözlü izahlar için tamamen doğrudur; eğer yazılı bir eser bahis mevzuu ise müsavâtı tahakkuk etmiye çalışınız.

80. Yazma ve plândan faydalanma. — Şimdi plânınız katî olarak tesbit edilmiştir. O, işte, orada, önünüzde, not ettiğiniz sahifelerin üzerindedir. İlk yaprağın üzerine umumî plânı koydunuz. Sonra, bunu tevsi ettiniz: girişe bir yaprak, kısımlardan her birine bir başka yaprak, neticeye de bir yaprak tahsis ettiniz. Bu yapraklar üzerine tetkik edi-

lecek bütün meseleleri, ele alınacakları sıraya göre not ettiniz.

O zaman tutulan noktalardan her birine ait vesikaları içine koyduğunuz gömlekleri bu sıraya göre tasnif edersiniz.

Yapacağınız son bir iş kalır: yazmak. Bu yazma işi sizin için yazılı bir eser meydana getirmek, yahut sözlü bir izah vermek bahis mevzu olduğuna göre farklı direktifleri zarurî kılar. Bu sebeple biri üslûba, öteki kalabalık önünde konuşmaya ait olmak üzere iki ayrı fasıl tahsis edilecektir.

81. Bu hallerin birinde olduğu gibi diğerinde de daima giriş ile başlayınız. Hilâfı ekseriya öğretilmektedir: umumiyetle girişi, netice ile aynı zamanda yazmak üzere geri bırakmak, tavsiye edilir. Bu usûl red edilmek icabeder gibi görünmektedir, hattâ uzun zaman istiyen bir eser bahis mevzuu olsa bile. Şüphesiz, başlarken yazılan girişin baştan başa değiştirilmek tehlikesine maruz bulunduğunu bilmek lâzımdır: bu muvakkat bir girişten başka bir şey değildir, lâkin yapılması lâzımdır. Girişi yazmak, okuyucu yahut dinleyici ile aynı zamanda mevzua girmek ve yalnız mevzua girmek değil, esaslî fikirleri tavih etmek ve işin girişi için ana noktaları tesbit eylemektir: Meselâ mevzuu sınırlamak, ameli faydalarını göstermek. Bütün bu iş başlangıçtan itibaren yapılmalıdır, aksi takdirde izahatın bünyesi dahi bunun acısını duyacaktır. Bir eser, ilk parçalar sonrakileri kayıt altına almak suretiyle bütün parçaları birbirini tutan bir küldür. İlk parçaları tahakkuk ettirmekle başlamak lâzımdır.

O halde plânınızı tekrar ele alınız ve onu adım adım takip ediniz, eğer zaruret görülürse yolda onu değiştiriniz; fakat bu takdirde onu kâfi derecede olgunlaştırmadığınız için kendinizi muatep tutunuz.

(Devam edecek)